

Кочубейник Ольга Миколаївна

доктор психологічних наук, старший науковий співробітник,
головний науковий співробітник лабораторії психології політико-правових відносин,
Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-6460-8494
kochubeynyk@gmail.com

ІНФОДЕМІЯ ЯК ФОРМА КОНКУРЕНЦІЇ ПРОБЛЕМ НА ПУБЛІЧНИХ АРЕНАХ

Актуальність. Статтю присвячено аналізу інфодемії як особливого ефекту комунікативної сфери суспільства, що супроводжує спалах коронавірусної хвороби. Інфодемія тлумачиться як наслідок надмірного виробництва інформації, продукування значної кількості недостовірної та емоційно забарвленої інформації, що утруднює формування адаптивних стратегій поведінки.

Мета статті – висвітлення взаємовпливів технічних, психологічних та соціальних чинників, сукупна дія яких призвела до панівного статусу цієї інформації на публічних аренах.

Результати. Шляхом теоретичного аналізу визначено, що гіперінфляція дискурсів у цифровому просторі є істотним чинником дестабілізації психічних і психологічних станів особистості. Останнє призвело до значних змін у порядку соціальності, оскільки послабило владу дискурсів офіційних інститутів, поставило під сумнів їхнє право претендувати на істину та знизило можливості ефективного врегулювання ситуації. Брак довіри щодо компетентності професійних релевантних інституцій (недовіра до дій системи охорони здоров'я, до можливості політичної та економічної стабілізації в країні тощо) результував у масове знецінення об'єктивної або фактичної інформації (наприклад, про джерела та засоби поширення хвороби). Водночас в умовах самоізоляції потужним каналом поширення інформації (як достовірної, так і недостовірної) стали горизонтальні зв'язки між членами суспільства, а внаслідок специфіки функціонування цифрового комунікативного простору та високого емоційно нестабільного фону в суспільстві істотно зменшилися можливості самоконтролю й самоцензури інформації, яка передається. Показано, що наскрізним соціальним процесом, який призводить до появи інфодемії, є «криза довіри», оскільки некогерентність інформації, що походить із різних джерел, знищує дискурсивну межу між правдою і фейком, а дискредитація символічної влади інтелектуалів на підтримання порядку соціальності призводить до посилення інфантильних протестів у соціумі.

Ключові слова: порядок соціальності; символічна влада; інтерпретація реальності; криза довіри; інформаційне суспільство.

Olha M. Kochubeynyk

Doctor of Sciences in Psychology,
Chief Researcher of the Laboratory of Psychology of Political and Law Relationships
Institute for Social and Political Psychology, NAES of Ukraine,
Kyiv, Ukraine
ORCID ID 0000-0001-6460-8494
kochubeynyk@gmail.com

INFODEMY AS A FORM OF COMPETITION OF PROBLEMS IN PUBLIC ARENAS

Urgency. The article is devoted to analysis of infodemia as special effect of communicative sphere of society, which accompanies the outbreak of coronavirus disease. Infodemia is interpreted as consequence of excessive production of information, as elaborating of extremely large amount of inaccurate and emotionally charged information. This situation makes it difficult to form adaptive behavioral strategies.

The present paper **aims** to: highlight mutual influence of technical, psychological and social factors. It is argued that combined effect of these factors ensured dominant status of this information in public arenas.

Results. Using theoretical analysis, it has shown hyperinflation of discourses in digital space is essential factor in destabilization of mental and psychological states of person. This caused integral changes in the order of sociality, since it weakened the power of the discourses of official institutions, impugned their right to claim the truth and reduced possibility of effectively resolving of situation. Lack of the trust in the professional competencies of relevant institutions (distrusting in actions of the healthcare system, distrusting in possibilities of political and economic stabilization in country, etc.) resulted in massive devaluation of objective or factual information (for example, about sources and means of disease spreading). On the other hand, under conditions of self-isolation, horizontal ties between members of society

turned out to be a powerful channel for disseminating information (both reliable and unreliable). Specifics of functioning of digital communication space and high emotionally unstable background of society have significantly reduced possibilities for self-control and self-censorship of transmitted information. It has shown that end-to-end social process leading to emergence of infodemics is a “crisis of confidence”. It arises because incoherence of information originating from different sources destroys discursive border between the truth and the fake, and discrediting symbolic power of intellectuals to maintain the order of sociality leads to an increase in infantile protests in society.

Key words: order of sociality; symbolic power; interpretation of reality; crisis of trust; information society.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. 11 березня 2020 року ВООЗ оголосила спалах нового захворювання з важким респіраторним синдромом, яке викликало смерті понад пів мільйона людей за перші шість місяців пандемії. Оскільки ані ліків, ані вакцин ще не було, загроза здавалася страшною і тотально неминучою. Синхронно у всьому світі повсякденна організація життя людей суттєво порушилася, оскільки невимушене спілкування змінилося тривалими періодами ізоляції та вимогами соціального дистанціювання. Більшість соціальних видів діяльності, таких як навчання, професійна діяльність, надання послуг, деякі розваги й дозвілля були призупинені. У міру поширення хвороби дослідники фіксували підвищення рівня депресії і тривоги, збільшення кількості нав'язливих думок і порушень сну, суттєві негативні зміни в емоційній сфері, а також зловживання психоактивними речовинами. Іншими словами, під впливом пандемічних змін опинився майже весь психологічний досвід людей. Мало того, пандемія не лише атакувала окремих людей, яких хвороба торкнулася як безпосередня загроза їхньому здоров'ю, – вона також позначилася на їхніх стосунках, зокрема сімейних, дружніх, робочих. Дисфункціональний стан соціальних контактів результував у надзвичайну кількість інформаційних повідомлень – як в офіційних джерелах, так і в соціальних мережах – про нову хворобу, що було названо інфодемією.

Найбільш проблематичним, на наш погляд, виявилось те, що інфодемія як «хворобливий» стан комунікативного простору спровокувала неспроможність особистості розрізняти достовірні і недостовірні факти, послабила її спроможність виробляти критерії оцінювання отриманої інформації, що часто-густо призводило до вибору неадаптивних поведінкових стратегій. Зрозуміло, що інфодемія не спричинюється тільки надвиробництвом інформації або надвиробництвом недостовірної інформації. На наш погляд, умови її виникнення є масштабнішими, їх вивчення потребує спеціального аналізу, що й визначає **мету статті** – виявлення особливостей взаємовпливів різноманітних чинників, сумарна дія яких призводить до інфодемічних вибухів у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виокремлення нерозв'язаних частин загальної проблеми. Зрозуміло, що інфодемія є результатом одночасної дії на особистість різних чинників. Ми пропонуємо поглянути на неї як на соціальний ефект, що виник на перехресті двох магістральних ліній організації суспільства: однією з них є четверта наукова революція (винайдення мікропроцесорної технології і поява персонального комп'ютера з мережею Інтернет), другою – глобальні зміни в порядку соціальності, що увиразнюються через перенесення акцентів на локальності та послаблення символічної влади офіційних інституцій. Перспективи такого тлумачення вибудовано завдяки попереднім дослідженням, здійсненим за цими магістралями. Проблематику взаємодії інформації та суспільства введено в поле зору приблизно у 80-х роках минулого століття, коли формувалося уявлення про інформаційне суспільство як специфічний устрій, зумовлений стрімким розвитком релевантних технологій. У теоріях постіндустріального суспільства (Белл, 1999; Кастельс, 2000; Тоффлер, 2002) зміни в суспільстві пов'язувалися зі зсувом, що відбувався від «сфери виробництва» до «сфери споживання і послуг». Приблизно в ті самі роки почали викристалізовуватися й теорії інформаційного суспільства» (Масуда, 1981; Нейсбит, 2005), що тлумачили суспільні зміни як такі, що відбуваються внаслідок отримання інформацією специфічного статусу неодмінної умови будь-яких суспільних процесів. Також наприкінці ХХ ст. посилену увагу науковців привертають проблеми, пов'язані з інформатизацією як

наслідком стрімкого і масового поширення комп'ютерів та інтернету (Гидденс, 2005; Кастельс, 2000).

Інший ракурс у вивченні проблематики взаємодії інформації і суспільства спричинено, як уже зазначалося, змінами в порядку соціальності, доступ до аналізу яких зумовлений появою нових методологій у системі гуманітарного знання. У межах конструкціоністського підходу виникли концепції Г. Блумера, М. Спектора і Дж. Кітсьюза, П. Ібарра, С. Хілгартнера і Ч. Боска, які намагалися зрозуміти «людські» мотиви виникнення та підтримання інформаційних рухів у гіпертекстовій реальності. Так, концепція публічних арен С. Хілгартнера і Ч. Боска виявилася відповіддю на запитання, чому одні проблеми весь час транслюються в ЗМІ, а інші, здавалося б потенційно не менш болючі й нагальні, залишаються осторонь уваги (Хилгартнер, & Боск, 2000). Стрижнем згаданої концепції є теза, що соціальна проблема – не об'єктивність, а конструкція, продукт визначення колективного суб'єкта, що висуває твердження з приводу проблеми з певною метою. Так, Г. Блумер ще 1971 року зазначив, що соціальна проблема є продуктом колективної поведінки (Блумер, 2007). Ті чи ті стани суспільного життя, маючи зацікавлених акторів, – і через їхні голоси – набувають статусу «проблеми» на публічних аренах, до яких, наприклад належать некомерційні організації, різні ЗМІ (інформаційні агентства, телевізійні новини, газети, журнали, радіо, онлайн-трансляції тощо), соціальні мережі, виконавча, законодавча, судова влади, наукова спільнота тощо. Інакше кажучи, публічні арени – це публічні інститути, у яких відбувається відбір, визначення та просування соціальних проблем. Однак не всі шкідливі умови чи небезпечні ситуації можуть висвітлюються однаковою мірою. Тому, по-перше, йдеться про конкуренцію соціальних проблем (останні конкурують між собою за статус «важливості» і право бути включеними в публічний дискурс). По-друге, наявність соціальних проблем залежить від взаємодії з іншими соціальними проблемами. Дефіцитний ресурс, з приводу якого проблеми конкурують між собою, – увага публіки. Перевага надається тим соціальним проблемам і формулюванням, які вкладаються в рамки повсякденної реальності аудиторії. Отже, щоб заволодіти увагою публіки, необхідно, щоб проблема мала певну актуальність для аудиторії. Тому інфодемію можна розглядати в термінах конкуренції соціальних проблем – як проблему, що на тривалий час виграла конкуренцію. Але основне питання полягає в тому, що саме виявилось причиною такого виграшу.

Результати теоретичного аналізу проблеми. На наш погляд, можна вирізнити три групи чинників, що тією чи іншою мірою формують систему детермінації інфодемічного спалаху – технологічні, психологічні і соціальні. Різномірні, вони, проте, обслуговують єдиний наскрізний процес, що в кінцевому підсумку уможливив спалах інфодемії.

Технологічні чинники стосуються сучасних способів виробництва і поширення інформації, однак їхній вплив можна простежити у двох інших групах. Цифровізація, віртуалізація, технології доповненої та змішаної реальності, а також розвиток штучного інтелекту кардинально змінюють можливості організації повсякденності, що позначається на порядку соціальності, оскільки змінюються й способи соціалізації, інкультурації, ідентифікації та репрезентації дійсності. Найбільш важливим є те, що всі види контенту переходять з аналогових (фізичних і статичних) у цифрові (мобільні і динамічні), що дає змогу кожній людині самостійно контролювати свій особистий контент, спрямовуючи інформаційні запити та формуючи індивідуальну траєкторію інформаційної діяльності в просторі гіпертексту. Істотним чинником є й зміна самої природи комунікації, спричинена цими технологіями: вона стає гетерогенною, мережевою, натомість вертикальна, ієрархічна комунікація втрачає актуальність.

Мережевість, своєю чергою, змінила фігуру «суб'єкта, наділеного владою». В умовах інформаційного суспільства важливу роль у конструюванні просторів соціальності стали відігравати саме ті технологічні структури, що трансформували спосіб організації повсякденності людини. Apple, Google, Facebook, YouTube, Instagram нині здійснюють більш потужний вплив на спосіб інтерпретації реальності, ніж релігії, офіційні інститути і державна

влада загалом. Сьогодні створити інформаційний онлайн-портал або блог набагато простіше, ніж випустити новий журнал ще початку століття. Перехід від паперу до цифри виявився критичним чинником зменшення собівартості «торгівлі» інформацією, а отже – її доступності. Крім того, можливості онлайн-перекладу призвели до того, що будь-яка людина сьогодні може вільно прочитати новину будь-якого іноземного агентства, навіть не володіючи іноземною мовою.

А проте все частіше лунають застереження щодо ризиків деструктивного використання мереж. Унаслідок недостатньої правової грамотності більшості користувачів, а також роз'єднаності осіб та організацій, які забезпечують безпеку в цифровому просторі, соціальні медіа стають організаторами небезпечних рухів. Зокрема, в умовах пандемії – це підтримка тих осіб, які пропагують небезпечні для суспільства ідеї, як-от небезпечність масок, шкідливість вакцинації тощо. (Зазначимо, що використання інтернет-контенту із соціально деструктивними намірами є доволі відпрацьованою технологією, котра доволі продуктивно переводить конфлікт, сформований у віртуальному просторі, у сферу реальних суспільних відносин).

Четверта наукова революція, отже, забезпечила надшвидкі темпи виробництва й тиражування інформації, водночас майже скасувавши можливості цензури (контролю за змістом).

Друга група чинників – психологічних – стосується того, як особистість зреагувала на специфічні умови дезорганізації повсякденності, пов'язані з пандемією. Тут варто нагадати, що початок інфодемії в більшості європейських країн збігся в часі із введенням загальнонаціональних локдаунів. Виникла низка стресорів, що справляли негативний вплив на психічне здоров'я людей, а саме:

- 1) безпрецедентна ситуація потенційної загрози життю з невизначеною тривалістю;
- 2) високий ризик захворіти самому і членам сім'ї;
- 3) обмежений доступ до медичних послуг та догляду, якого потребували люди з іншими соматичними або психічними захворюваннями, оскільки планові госпіталізації на невизначений час було припинено;
- 4) неспецифічні симптоми інфекції (наприклад, підвищення температури), а також регулярні повідомлення про зміну симптомів, мутації штамів, про невизначений інкубаційний період тощо;
- 5) страх перед «безсимптомним передаванням» і брак однозначної інформації про шляхи поширення хвороби;
- 6) карантинні заходи, що істотною мірою порушували усталені повсякденні практики та екстремально швидко вводили в обіг інші;
- 7) систематичні повідомлення про брак медичних засобів індивідуального захисту для медиків і брак достатньої кількості ЗІЗ для інших громадян;
- 8) тривожні коментарі, пов'язані з впливом обмежень на економічну (іноді політичну) ситуацію загалом;
- 9) ризик втрати робочого місця та збереження сімейного/особистого бюджету (Дунаєва, Кононенко, Смокова, & Гудімова, 2021).

До того ж ці стресори наклалися на режим вимушеної самоізоляції, а людина, «відірвана» від реального світу, легше піддається навіюванню, стає більш сугестивною і менш критичною щодо джерел, з яких отримує інформацію. Водночас вона намагається знайти підтримку в соціальних мережах, адже тиск негативних емоційних станів стає нестерпним. Проте саме ці платформи виявилися інструментом поширення фейкової і панічної інформації. У соціальних мережах, на відміну від інших джерел, можемо спостерігати специфічний вияв «довіри до автора»: офіційні джерела сприймаються як джерела дезінформації («не говорять правду / приховують справжній стан речей / цілеспрямовано обдурюють простих людей»), а горизонтальні контакти набувають більшої психологічної ваги й, відповідно, переконливості, хоча саме за цими каналами передається

недостовірною інформацією (на кшталт порад лікаря Юри з Уханя або санітарної обробки міста з гелікоптерів).

Горизонтальні зв'язки виконують кілька функцій.

По-перше, вони стають інструментом реалізації специфічної «влади того, хто знає»: передаючи іншій особі певну інформацію (з претендуванням на ексклюзивність), людина вивисує себе у своїх очах і в думці оточення як людина, більш обізнана, належна до «тих людей, які мають повну поінформованість про ситуацію», тобто володіють високим (вищим за інших) обсягом символічного капіталу. Ця влада реалізується як розподілення й встановлення ієрархій у межах комунікативної спільноти: інформація подається як доступна для одних («з ними діляться новинами») або закрита для інших. Варто пам'ятати, що чутки – такий самий елемент системи масових комунікацій, як і ЗМІ. Чутки, як і мас-медіа, конкурують на публічних аренах за увагу аудиторії, вони намагаються отримати «право на висловлювання», щоб донести до аудиторії певні оцінки чи схеми інтерпретації подій. Однак, на відміну від ЗМІ, чутки інтегруються в систему «горизонтальних комунікацій», і найбільш помітно це в соціальних мережах, де вони функціонують як елементи міжособового спілкування, як частина обміну думками в малих групах. Зупинити виробництво і поширення фейк-новин доволі складно, позаяк вони мають власну соціальну значущість: вони є для особи способом збільшити свою значущість в очах громадськості, продемонструвати власну елітарність, свою власну владу «того, хто знає» (Önnerfors, 2020).

По-друге, горизонтальні зв'язки у формі турботи про ближнього (якомога швидше передавати інформацію, яка подається як «корисна»: не вживати певні ліки, збільшити споживання певного продукту тощо) слугують трансфером для почуття солідарності – як прагнення допомогти підготуватися до надзвичайної, небезпечної ситуації.

До двох згаданих чинників – напруження, що виникає у самоізоляції, та його подолання через горизонтальні зв'язки – додається намагання контролювати ситуацію, що знаходить свій вияв у збільшенні обсягів інформації, якій приділяється увага. За звичного перебігу подій, як правило, люди меншою мірою стежать за новинними повідомленнями. Проте в разі надзвичайної події аудиторія ЗМІ багаторазово зростає. Відчуття небезпеки за життя і здоров'я примушує шукати інформацію про подію, щоб регулювати міру надзвичайності у своєму житті, іноді – за рахунок ілюзорного відчуття, що це допоможе отримати контроль над проблемою (Слюсаревський, Найдьонова, & Вознесенська, 2020).

І, звертаючись до аналізу соціальних чинників інфодемії, треба підкреслити, що вони є в певному сенсі віддзеркаленням інших суспільних змін, котрі можуть бути простежені в цьому складному взаємовпливові. Саме тут оприявнюється виникнення особливого наскрізного соціального процесу, який, на наш погляд, є провідним у виникненні інфодемії. Ідеться про «тотальну кризу довіри», першим симптомом якої є недовіра до інформації. А саме: некогерентність інформації, що походить із різних джерел, поступово знищує дискурсивну межу між правдою і фейком, а дискредитація символічної «влади інтелектуалів» на підтримання порядку соціальності призводить до збільшення інфантильних протестів у соціумі.

І справді, очевидним є те, що надлегкість виробництва й тиражування інформації результували в зміну статусу інформації у суспільстві. Ідеться про те, що поширення постправди, фейк-ньюз та поява технологій дипфейк (deepfake) призвели до виникнення нового порядку соціальності, у якому істина і брехня втратили свою колишню антагоністичну природу. Стрімка динаміка вимушених змін у поєднанні із швидко змінюваним сучасним суспільством і важко прогнозованим його майбутнім надзвичайно загострюють проблему довіри до інформації. У ній, як у дзеркалі, починають відбиватися всі явні і латентні суперечності, що є у сфері виробництва знання, висвітлюються перспективні і тупикові тренди його розвитку. Довіра до істини, що протягом тривалого часу була фундаментальною основою суспільства, стає крихкою, а інформація – і ризикогенною. Імовірно, причина криється в тому, що до появи інтернету паперові ЗМІ і книги були своєрідними гарантами знань про навколишню дійсність, оскільки повідомляли перерінену

інформацію. Це привілейоване становище накладало на них репутаційну відповідальність за кожне слово, опубліковане на папері в пресі або сказане в ефірі. Створення віртуального інформаційного середовища зруйнувало монопольне право на формулювання висловлення, яке належало паперовим ЗМІ, а також позбавило їх панівної влади над масовим дискурсом, що задавав способи інтерпретації реальності. Ідеї, які вільно циркулюють у глобальній мережі, нині досягають такого рівня плюралістичності, що в кожній суспільно значущій тезі миттєво з'являється не менше переконлива антитеза. Кількість трактувань одних і тих самих подій (не важливо, трапилися вони в далекому минулому або відбулися щойно) зводить нанівець можливість претендування на істину (постулювання тих чи інших тверджень як «єдино правильних»). Фактично, проліферація версій тлумачення реальності, яка є проявом «кризи» метанарацій, спровокувала появу парадоксальної ситуації: деверсифікація тлумачень світу призвела не до транспарентності істини, а до її дискредитації. Адже за умови проліферації тлумачень картини світу, за умови множення дискурсів, кожен з котрих пропонує свій спосіб інтерпретації подій (а отже, забезпечує доволі переконливими аргументами), перед людиною постає проблема вибору, що передбачає певний ступінь осмислення цінностей та системи відносин, пропагованих тим чи тим дискурсом. Але в багатьох випадках інформація засвоюється поверхнево, а тому наразі в полі зору все частіше опиняються алармістські застереження про наслідки функціональної неграмотності або цифрової амнезії. Власне, цю заміну енциклопедії на вікіпедію, точніше, порядку соціальності, де панували енциклопедичні знання, на порядок соціальності, який символізується вікіпедичною поінформованістю, можна також вважати одним із чинників інфомедії. Зокрема, тут може йтися про зміну спрямованості когнітивних процесів і перехід від раціонального мислення до «кліпового». Останнє характеризується тим, що відображення множини різноманітних властивостей об'єктів відбувається без урахування зв'язків між ними, а також характеризується фрагментарністю інформаційного потоку, алогічністю і гетерогенністю, високою швидкістю перемикання між фрагментами інформації, що, зрештою, ускладнює створення цілісної картини навколишнього світу. Інші алармістські попередження стосуються таких речей, як зростання соціальних деформацій, посилення деприваційно-ізоляційних трендів, поширення псевдогромадських інститутів, криза індивідуальної і колективної ідентичності, деформація індивідуальної і суспільної свідомості, культуральна деформація, порушення моральної соціалізації, деградація освітніх систем, маргіналізація та уніфікація суспільного життя тощо.

Плюралізм бачення світу, пропонований інформаційним суспільством, породжує символічні змагання за виробництво та нав'язування легітимного бачення соціального світу, способів інтерпретації останнього, причому майданчиком боротьби є публічні арени, на яких зустрічаються люди, що мають різні відчуття реального світу і різні позиції в цьому світі, різну соціальну ідентичність. Якщо на публічні арени виходять будь-які інформаційні потоки, що несуть інші способи інтерпретації дійсності, іншу ідеологію, то вони спотворюють символічні структури, які конструювали порядок соціальності певного суспільства (чи спільноти), змінюють громадську думку та формують інші аксіологічні системи. Відповідно, спроби нав'язати оточенню «свою» версію світу будуть тим ефективнішими, успішнішими, чим більше її автор уповноважений (персонально чи інституційно) на такі висловлювання. Офіційно уповноважена особа, що презентує офіційну версію тлумачення світу, має більше прав на здійснення «легітимного символічного насильства», ніж приватна особа (приватна думка). Отже, що вищим є обсяг символічного капіталу (чим більш популярною, визнаною є особа), то більше вона має можливості здійснювати символізацію, що відповідає її інтересам. Однак спроби з боку офіційних інституцій встановити контроль задля врегулювання ситуації та зменшення ризиків захворюваності в Україні (як і в багатьох інших країнах) наразилися на недовіру. Серцевиною цієї недовіри є втрата цими інституціями влади над інтерпретацією дійсності.

І хоча в розвинених постіндустріальних суспільствах декларується тенденція кількісного зростання представників інтелектуальних професій, поряд із цим спостерігається

розмивання межі між інтелектуалами і їхньою аудиторією. Ілюстрацією цього процесу є поява так званих «диванних експертів». На зміну професійним спільнотам приходять нові страти, що претендують на роль експертів. У. Бек, наприклад, говорить про втрату науковою спільнотою монополії на раціональність, причому в результаті не неспроможності, а, навпаки, успішності науки. Іншою стороною цього процесу є поява popular science, або fan-science, де межі між науковим і ненауковим знанням розмиті, а медійна складова виявляється іноді більш значущою, ніж наукова (Brooks, 2006; Vucchi, & Neresini, 2008).

Висновки. Інфодемія – комплексний ефект, що породжується складними, нелінійними впливами розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Особливістю реагування людини на стрес та зміною статусу інформації у соціумі вони дали новий поштовх до дослідження всіх сфер людської життєдіяльності. Повсякденність, утворена різними формами штучної реальності, виявилася доволі вразливою щодо основного свого інтегратора – інформації, яка задала нові виміри життя людини, більшою мірою навантажуючи її дистанційними формами комунікації. Зокрема, інфодемія змінила принципи конструювання образу соціального світу, оскільки показала, що інформація не тільки створює можливості подальшої реалізації людського потенціалу, а й породжує загрози, здатні впливати на світоглядні і ціннісні настановлення людини і великих соціальних груп.

Для багатьох суспільств інфодемія виявилася тим лакмусовим папірцем, який засвідчив множинні злами в порядку соціальності. Найбільш тривожним проявом, на нашу думку, є втрата панівного становища дискурсами офіційних інститутів: ані політична влада, ані медицина, ані академічні знання не змогли встановити контроль над порядком соціальності.

І тут досить дискусивним аспектом постає питання адекватності міри застосування влади, що неодмінно пов'язане з поняттям насилля. Розглядаючи владу як джерело примусу, Е. Гідденс наголошував, «що вона (влада), обмежуючи та продукуючи одночасно, є засобом досягнення наміченого. Обмежувальні аспекти влади проявляються у вигляді різноманітних санкцій, що змінюються в діапазоні від прямого застосування сили або насильства, або загрози такого застосування, до м'якого і поблажливого вираження несхвалення» (Гідденс, 2005, с. 255). Тому насильство (примус) у системі конструювання владних відносин відіграє ключову роль у будь-яких порядках соціальності, але в ситуаціях, коли розміреному перебігу повсякденного домінування нічого не загрожує, цей примус не завжди явно проявляється (залишаючись у фоновому режимі), і лише в екстрених ситуаціях він проривається назовні людських інтеракцій. Однак в умовах пандемії примус (насильство) залишив межі фонових практик, оприявнився дисциплінарними режимами та санкціями за їх порушення, проте, поєднаний із відсутністю панівного дискурсу інтерпретації дійсності (походження, шляхи поширення, достовірні засоби профілактики), він спричинив численні спротиви – від символічних до одноразових акцій і регулярних протестів. Таким чином, інфодемія увиразнила необхідність зміни механізмів комунікації в умовах руйнації повсякденності, потребу оволодіння новими засобами контролю над способами інтерпретації дійсності

Неочевидним продуктом інфодемії став сплеск експертного аналізу нових проблем і способів їх розв'язання, особливо достовірності та надійності прогнозування майбутнього устрою світу після пандемії. Досить помітною стає наразі поляризація цих прогнозів. Одна точка зору наполягає на тому, що відбудеться повернення в допандемійну повсякденність; економічні ресурси країн, психологічні ресурси людей, соціальні взаємозв'язки почнуть активно відновлюватися. Світоглядний оптимізм поєднується з експертними висновками щодо оптимального відновлення колишнього порядку соціальності. Інша точка, зрозуміло, є песимістичною і полягає в тому, що масштаб і рівень потрясінь як для світової економіки, так і для соціальних зв'язків, правил, настановлень та цінностей будуть надто масштабними, унаслідок чого відбудуться істотні зміни в порядку соціальності.

Список використаних джерел

Белл, Д. (1999). *Грядущее постиндустриальное общество: Опыт социального прогнозирования*. Москва: Академия.

Блумер, Г. (2007). Социальные проблемы как коллективное поведение. *Социальные проблемы: конструкционистское прочтение* (с. 11–25). Казань.

Гидденс, Э. (2005). *Устроение общества: очерк теории структуризации*. Москва: Академический проект.

Дунаєва, Л. М., Кононенко, О. І., Смокова, Л. С., & Гудімова, А. Х. (Редкол.). (2021). *Психологічне і соціальне благополуччя особистості та населення в умовах пандемії COVID-19: теорія і практика*, Збірник матеріалів наук.-практ. інтернет-конф., м. Одеса, ОНУ ім. І. І. Мечникова, 9 квітня 2021 р. Одеса: ОНУ.

Кастельс, М. (2000). *Информационная эпоха: экономика, культура, общество*. Москва: ГУ ВШЭ.

Нейсбит, Д. (2005). *Высокая технология, глубокая гуманность: Технологии и наши поиски смысла*. Москва: АСТ.

Слюсаревський, М. М., Найдьонова, Л. А., & Вознесенська, О. Л. (Ред.). (2020). *Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка*, Матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину». Київ: ІСПП НАПН України.

Тоффлер, Э. (2002). *Шок будущего*. Минск: АСТ.

Хилгартнер, С., & Боск, Ч. Л. (2000). Рост и упадок социальных проблем: концепция публичных арен. *Средства массовой коммуникации и социальные проблемы* (с. 18–53). Казань.

Broks, P. (2006). *Understanding Popular Science*. Open University Press.

Bucchi, M., & Neresini, F. (2008). Science and Public Participation. *Handbook of Science and Technology Studies*. Ch. 19 (pp. 449–472). Cambridge, MA: MIT Press.

Masuda, Y. (1981). *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington: World Future Society.

Önnerfors, A. (2020). *Konspirationsteorier och covid-19: mekanismerna bakom en snabbväxande samhällsutmaning*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Enheten för skydd mot informationspåverkan. Advant.

References

Bell, D. (1999). *Gryadushcheye postindustrialnoye obshchestvo: Opyt sotsialnogo prognozirovaniya*. Moscow: Akademiya. (in Russian)

Blumer, H. (2007). Sotsialnyye problemy kak kollektivnoye povedeniye [Social problems as collective behavior]. *Sotsialnyye problemy: konstruksionystskoye prochteniyе* [Social Issues: A Constructionist Reading] (pp. 11–25). Kazan. (in Russian)

Broks, P. (2006). *Understanding Popular Science*. Open University Press. (in English)

Bucchi, M., & Neresini, F. (2008). Science and Public Participation. *Handbook of Science and Technology Studies*. Ch. 19 (pp. 449–472). Cambridge, MA: MIT Press. (in English)

Dunaieva, L. M., Kononenko, O. I., Smokova, L. S., & Hudimova, A. Ch. (Eds). (2021). *Psykhologichne i sotsialne blahopoluchchia osobystosti ta naseleння v umovakh pandemii COVID-19: teoriia i praktyka* [Psychological and social well-being of the individual and the population in the conditions of the COVID-19 pandemic: theory and practice], Collection of scientific and practical materials. internet conference, Odessa, ONU named after I. I. Mechnikova, April 9, 2021. Odessa, ONU. (in Ukrainian)

Giddens, A. (2005). *Ustroyeniye obshchestva: ocherk teorii strukturatsii* [The disposition of society: an essay on the theory of structuration]. Moscow: Akademicheskii proekt. (in Russian)

Kastels, M. (2000). *Informatsionnaya epokha: ekonomika, kultura, obshchestvo* [Information Age: Economy, Culture, Society]. Moscow. (in Russian)

Khylyhartner, S., & Bosk, Ch. L. (2000). Rost i upadok sotsialnykh problem: kontseptsiya publichnykh aren [The rise and fall of social problems: the concept of public arenas]. *Sredstva massovoy kommunikatsii i sotsialnyye problemy* [Mass media and social problems] (pp. 18–53). Kazan. (in Russian)

Masuda, Y. (1981). *The Information Society as Post-Industrial Society*. Washington: World Future Society. (in English)

Naisbitt, J. (2005). *Vysokaya tekhnologiya, glubokaya gumannost: Tekhnologii i nashi poiski smysla* [High technology, deep humanity: Technology and our search for meaning]. Moscow: AST. (in Russian)

Önnerfors, A. (2020). *Konspirationsteorier och covid-19: mekanismerna bakom en snabbväxande samhällsutmaning*. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap. Enheten för skydd mot informationspåverkan. Advant. (in English)

Sliusarevskyi, M. M., Naidonova, L. A., Voznesenska, O. L. (Eds). (2020). *Dosvid perezhyvannia pandemii COVID-19: dystantsiini psykholohichni doslidzhennia, dystantsiina psykholohichna pidtrymka* [The experience of experiencing the pandemic: remote psychological research, remote psychological support], Materials of the online seminars on April 23, 2020 "The experience of quarantine: remote psychological help and support" and on May 15, 2020 "Remote psychological research in the conditions of the COVID-19 pandemic and quarantine". Kyiv: ISPP NAPN Ukrainy. (in Ukrainian)

Toffler, A. (2002). *Shok budushchego* [A Future Shock]. Minsk: AST. (in Russian)